

"Orta Doğu» Petrolları (*)

Dipl. Ing. **Mahmut Rasim MUTUK**

(Yabancı literatürden)

I — Orta Doğu'nun Politik önemi

Ortadoğu, İstanbul ile Kahire, Aden ile Tahran arasındaki devlet ve memleketler coğrafi ve politik bakımdan eski ismi ile «Ön Doğu» olarak tavsif edilegelen bu saha, Birinci Dünya Harbinden sonra üzerinde politik, ekonomik ve stratejik menfaatlerin, çarpıştığı gerginlikler ülkesi olmuştur.

Binlerce senedenberi, bu topraklar, yüksek kültürlerin kaynağı ve sahnesi olmuştur. Mısır ve Babil, Asuri, ve İran, İsrail ve Hristiyan, nihayet İslâm ve Bizans kültürleri burada ilk çiçeklerini açmışlar ve burada olgunlaşmışlardır.

Bağdat, Babil, Kudüs, Şam gibi takdise lââyık isimler, bugün bile içimizde öyle tarihî tablolar canlandırıyorlar ki, kuvvetli kültürleri, faal politik hayatları ile bu geniş memleketleri halâ gözümüzün önünde görür gibi oluyoruz.

Bu kültürlerin sönmesi ile, evvelce bu kadar şaşaalı bir surette inkişaf etmiş olan hayat, Qswald Spengler'in morfolojik kültür bakımından bir mefhum olarak "fellâh hayatı,, damgasını.

(*) Coğrafi ve politik bakımından bu sahaya "Yakın Doğu ,, da deniliyorsa da, burarlarda petrol bulunduktan sonra, "Orta Doğu,, tabiri artık enternasyonal petrol literatürüne girmiş bulunmaktadır*

vurduğu, en basit bir yaşama şekline rücu etmiştir.

Bu memleketler yavaş yavaş kendi ruhî profillerini ve bu suretle siyasî ehemmiyetlerini kaybederek, kuvvetli devletlerin elinde, bir vakitler tarihî vazifeler sahibi iken bugün kenar vilâyetler derekesine düşmüşlerdir ki ehemmiyetleri en yakın bir maziye kadar, ancak büyük devletlerin stratejik sevkiyat yollarının emniyetini temin bakımından takdir edilebilir bir ölçüye bağlı kalmıştır.

Fakat birdenbire beklenmedik ve umulmadık bir surette sahne değişmiştir! Basra körfezi kenarındaki memleketlerde, İran'da, Irak'da ve Suudî Arabistan'da Kuveyt, Qatar, ve Bahreyn adalarında petrol sahalarının keşfedilmesi ve çok zengin rezervlerin tesbiti anından itibaren, enternasyonal petrol ekonomisi lisanında "Orta Doğu,, olarak tanınan bu yerler, Dünya politiği çerçevesi içinde merkezî bir ehemmiyet kesbetmeğe başlamışlardır.

Biz şimdiye kadar politik kuvveti, büyük insan kütlelerinin toplandığı yerlerde, kesif endüstri merkezlerinde yüksek bir surette inkişaf etmiş seyrüsefer organizasyonlarında tebellür etmiş olarak görmeğe alışmışken, şimdi Orta Doğu'da, garip bir hadise ile karşılaşmış oluyoruz : nüfusu az ve seyrek, endüstrisi fakir, seyrüsefere henüz

açılmamış olan bu yerler politik kuvvetlerin en büyük bir azimle çarpıştığı bir sahneye dönmüş oluyor.

Burada, arap dünyasında, arap istiklâline yardım edecek durumda olduğu için, kuvvetli bir mevki ihraz edebilecek olan İngiltere'nin maksat ve gayeleriyle; İkinci Herpten evvel Suudî Arabisten'a ayak atmış olan Birleşik Amerika'nın politik ve iktisadî «Tendance»'ları birbiriyle çarpışmaktadır. Bundan başka, Birleşik Sovyetlerin nazarları da yalnız kendi yakınındaki Kuzey İran petrol sahalarına değil, aynı zamanda büyük arap âlemine çevrilmiş bulunmaktadır.

Orta Doğu böyle birdenbire, Dünya politik vicdanını aktüalize ederek kendisini birdenbire, Dünya olaylarının kenarından, Dünya politik ve ekonomik çarpışmalarının mihrakı mevkiine geçtiğini görmesi, topraklarında topladığı muazzam ve bugüne kadar hududu belli olmıyan zengin petrol servetine medyundur.

Hiç şüphe yoktur ki Dünya devletleri, Orta Doğu'nun ehemmiyetini ve istikbalde ekonomik mücadeledeki iktisabedeceği mevki tamamiyle müdrik-tirler. Burada kendi hakimiyetlerini kurmak, ticarî nüfuzlarını arttırmak ve mevkilerini sağlamlaştırmak onlar için en büyük bir tasa olacaktır.

II — Orta Doğu'nun Ekonomik Önemi:

Dört büyük Dünya petrol merkezi içinde (Kuzey Amerika Birleşik Devletleri, Antil Denizinin etrafındaki memleketler grubu, Sovyet Ünyonu, Orta Doğu) Orta Doğu, en yeni olarak keşfedilmiş ve en az incelenmiş bir petrol sahasıdır.

1948 senesinde Orta Doğu petrol istihsalı 56 milyon tonla (Dünya petrol

istihsalinin % 11,9 u) her ne kadar Birleşik Amerika'nın 277 milyon tonluk (Dünya petrol istihsalinin % 58,9 u) ve Antil Denizinin etrafındaki memleketlerin (Venezüella, Kolombiya, Trinidad, Meksiko dahil) 84 milyon tonluk (Dünya petrol istihsalinin % 17,8 i) istihsalinin gerisinde kalmakta ise de Birleşik Sovyetlerin 30,5 milyon ton (Dünya istihsalinin % 6,5 u) tutan istihsalinin oldukça ilerisindedir.

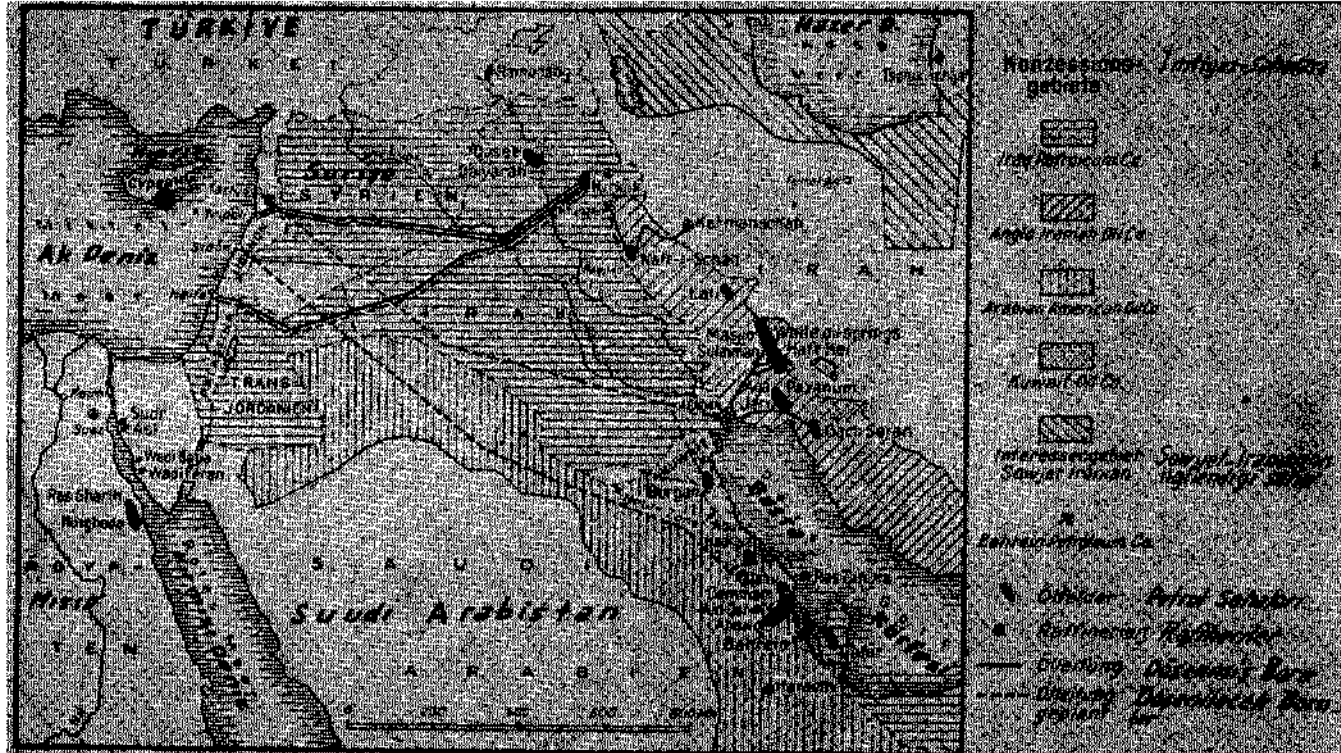
1948 senesinde Orta Doğu memleketlerine isabet eden istihsal:

İran	25,3 mily. t. (10,3 mily. t. 1938 de)
Suudî Arabistan	19,8 * t. (0,06 * t. 1938 de)
Kuveyt	6,4 * t. (— — 1938 de)
Irak	3,1 * t. (4,4 mily. t. 1938 de)
Bahreyn	1,5 * t. (1,1 * t. 1938 de)
1948 mecmuu	55,6 * t. (15,8 * t. 1938 de)

Bu tablodan vazıh olarak iki mühim hakikat meydana çıkıyor ; bir defa, Orta Doğunun umumî istihsalı on sene zarfında takriben 16 milyon tondan 56 milyon tona kadar çıkmıştır. Ve 1948 senesi sonunda günlük istihsal, takribi olarak, İran petrol sahalarında 70.000 ton, Suudî Arabistan'da 60.000 ton, Kuveyt'de 17.000 ton, Irak'da 12.000 ton ve Bahreyn'de 4.000 tonu bulmuştur.

Bundan başka; tabloda iki memleket, 1948 de petrol istihsal eden memleketlerin 5 nci ve 7 ncisi olarak görülüyor. Halbuki 1938 de bunlardan biri ya pek az petrol istihsal ediyordu, Suudi Arabistan gibi (senevi istihsal 60.000 ton) veyahut hiç petrol İstihsal etmiyordu, Kuveyt gibi. Bunun istihsalı ancak 1946 da başlamıştır.

Fakat Orta Doğu'nun ehemmiyeti yalnız petrol istihsalinin yüksekliğinden değildir. Bu ehemmiyet daha ziyade, bu memleketlerin, kendi petrol ihtiyaçları pek az miktarda olduğundan,

Orta Doğu'nun Petrol Sahaları, Petrol Boruları ve Rafinerileri

istihsal ettikleri petrolün büyük bir kısmını başka memleketlere ihraç edebilmesindedir.

Birleşik Amerika'nın, muazzam miktarda petrol istihsaline rağmen, endüstride, nakil işlerinde, ziraatte ve ev ihtiyaçlarında petrol sarfiyatı öyle kabarık bir yekûn tutmaktadır ki, zaman zaman kendi dahilî ihtiyacı için, hariçten petrol ithal etmek 'zarureti karşısında kaldığı da olmuştur. Keza Antil Denizinin etrafındaki memleketlerin, zengin petrol istihsalâtının büyük bir kısmı, Batı yarım küresinin ihtiyaçlarına sarfedilmektedir. Birleşik Sovyet'lere gelince, ne kendi ve ne de Sovyet ekonomisi sistemi içine aldığı komşumemleketlerinin kaynaklarından kâfi derecede petrol istihsal edememektedir. Buna mukabil Orta Doğu 1948 senesinde kendi ihtiyacı için 7 milyon ton petrol ayırdıktan sonra, 50 milyon ton kadar petrolü başka memleketlerin ihtiyacına arz edebilmiştir.

İşte bu istihsal fazlalığıdır ki, Dünyaya devletlerini harekete getirmiştir.. Bu istihsal fazlalığı, bir taraftan İngiltere'nin ilgisini uyandırmıştır. Çünkü kendi geniş İmparatorluğunda buna muadil bir petrol zuhuru mevcut değildir. (meselâ: British-Borneo, 1948 de 2,7 milyon ton petrol istihsal etmiştir ki, bu da Dünya istihsalinin % 0,6 sını ancak tutar). Diğer taraftan bu fazla istihsal Birleşik Amerika'yı alâkadar etmiştir; çünkü, Amerika son senelerde kendi petrol rezervlerini daha dikkatli ve tutumlu kullanmağa başlamıştır.

Dünya devletlerinin kendi ekonomik ve politik nüfuzlarını Dünya politikasının bu mihrakında (Orta Doğu'da) temerküz ettirdikleri ve bu nüfuzu fazlalaştırmak için bütün kuvvet ve azimleriyle, her ne pahasına olursa olsun, hakikî bir savaşa giriştikleri; bir

taraftan "latent,, olarak devam eden İsrail-Arap, diğer taraftan Rus - Anglo-sakson gerginliklerinin kendi menfaatlerine göre istismar edilmesinden ve bu suretle içinden çıkılmaz diplomatik oyunların zaman zaman tecellisine şahit olmamızdan anlaşılmaktadır.

III — Orta Doğu'da Petrol Sahaları ve Petrol Şirketleri

İstanbul ile Kahire, Tahran, ve Aden arasındaki geniş ve politik çok hassas dörtgen içinde, "Orta Doğu,, asıl petrol zonu, nisbeten küçük bir saha işgal eder. En mühim petrol sahaları, Basra körfezinin etrafında ve bilhassa İran'da (Nafti-Schah, Lali, Mescid - i Süleyman, Whiteoilssprings, Haft, Kel, Agazari, Pazanum, Gah Saran) i Suudî Arabistan'da (Abqaiq Daman, ,Qatif, Abu Hadriya' Ain - Dar, Harath); Irak'da (Kerkük, Qasab, Qaiyarah); Kuveyt'de, (Burgan); Qatar'da (Dukhan) ve Bahreyn adalarında.

Orta Doğu'nun diğer yerlerinde, Suriye'de, Lübnan, Filistin ve Transjordan'da şimdiye kadar petrol bulunmamıştır. Buralarda mühim miktarda petrol bulunabileceği de şimdiden söylenemez. Buna rağmen, gerek petrol borularının kendi arazilerinden geçmesi ve gerekse kendi arazilerinde mühim petrol tasfiye tesislerinin bulunması (meselâ Filistin'in Hayfa şehrinde Lübnan'ın Trablus şehrinde), bu memleketleri petrol siyasetinin sihirli çemberi içine almıştır.

Evvelâ, Orta Doğu'da İngiltere'nin inkâr edilmez nüfuzu hâkimdi. Bu nüfuz esas itibariyle Anglo-İranean Oil Company, ve İraq Petroleum Company'de kendini gösteriyordu. Fakat, İkinci Dünya Harbinden evvelki senelerde Amerikalılar, yavaş yavaş mühim sahalara sokulmağa muvaffak olmuşlardır. 1947 de imza edilen bir İngiliz-

Amerikan anlaşması neticesi, Anglo-Amerikan şirketlerinin birbiriyle olan rekabetinin kendi hükümetlerine kadar genişlemesinin önüne geçilmiştir.

Eğer, Orta Doğu'daki kuvvetlerin taksimi hakkında doğru bir fikir elde etmek istenirse, yalnız orada çalışan şirketlerin durumunun tetkiki ile iktifa etmeyip, daha ziyade Dünya petrol Trust (Konzern) larının nüfuz ve tesirlerini de daima gözönünde bulundurmaya icabeder. Bu Trust'lar doğrudan doğruya ortaya çıkmasalar bile, Orta Doğu'da petrol siyasetini ve petrol ekonomisini idare eden yine kendileridir. Çünkü orada çalışan şirketlerin aksiyonlarının büyük bir kısmı kendi ellerindedir.

Bu dünya-petrol Trust'larının en mühimleri şunlardır:

- 1 — Standard Oil Company of New Jersey (U.S.A.)
(Net kâr 1948 de ==365 milyon dolar)
- 2 — Texas OU Company (USA)
(1948 de net kâr = 166 milyon dolar)
- 3 — Standard Oil Company of Colifornia (USA),
(1948 de net kâr = 161 milyon dolar)
- 4— Gulf Oil Corporation (USA).
(1948de net kâr= 100 milyon dolardan yukarı)
- 5 — Socony Vaccum Oil Company(USA)
(1948 de net kâr = 100 milyon dolardan yukarı)
- 6 — Royal Dutch Shell (Britisch-Hollendisch)
(1948 de net kâr = 43 milyon Sterling)
- 7 — Anglo-Iranian Oil Company (Britisch)
(1948 de net kâr = 24 mil. Sterling)

Yukarıda, kaydedilen safi kârlardan malî kuvvet ve nüfuzları hakkında bir fikir hasıl ettiğimiz bu büyük Dünya-Trust'ları Orta Doğu'daki imtiyaz sahibi olan münferit şirketler (*) üzerine gerek doğrudan doğruya ve gerek bilvasıta her zaman tesir edegelmişlerdir.

Kuveyt tarafsız zonunda, imtiyaz haklarına malik birçok küçük şirketlerden sarfınazar edilirse, Orta Doğu'da en mühim petrol şirketleri şunlardır:

1 — Anglo-Iranian Oil Company (Aloc)

Güney iran'da fevkalâde verimli petrol sahalarına sahiptir. Aloc'un hissedarları :

Aksiyonların: % 55,9 u İngiltere Hükümetinin elindedir.

% 26,3 üne Burmah Oil sahiptir.

% 17,8 de münferit aksiyonerlerin elindedir.

Bundan anlaşılacağına göre Anglo Iranian Oil. Company tamamiyle bir ingiliz şirkettir.

2 — Arabian-American Oil "Company (Aramco)

İmtiyaz sahasının genişliği hemen hemen bütün Suudî Arabistan hükümeti arazisi kadardır. (Aramco) nun hissedarları:

Aksiyonların: % 30u Standard Oil Co. of New Jersey elinde .

% 30 u Standard Oil Co. of California elindedir

% 30 u Texas Oil elinde

% 10 u Socony Vaccum elinde-

Aramco 1300 milyon dolar kıymetinde yatırılmış sermayesi ile Ameri-

(*) Mesalâ American: Independent Oil Company ve Pacific Western Oil Corporation gibi.

ka'nın yabancı memleketlerde ein büyük bir teşebbüsüdür.

3 — Iraq Petroleum Company (IPC)

Gerek doğrudan doğruya ve gerek tâli şirketleri (Tochter Gesellschaften) vasıtasıyla. İran, Suriye, Filistin ve **IransJordan**, Qatar, Oman, Dufar, Hadramant ve Aden'de imtiyaz sahalarına malikdir.

IPC'nın hissedarları: Aksiyonların:

% 23,75 i Anglo-Iranien Oil Company elinde

% 23,75 i Royal-Dutch Shell elinde

% 23,75 i Compagnie Française des Petroles elinde

% 23,75 i Near East Development Corporation elinde ve bunun:

(% 50 Standard Oil of New Jersey, % 50 Socony Vaccum) aittir.

% 5 i C. S. Gülbenkian (ermeni) elinde

4 — Kuwait Oil Company
İmtiyaz sahası Kuveyt arazisidir.

Bu şirketin hissedarları:

% 50 ile Anglo-Iranian Oil Company

% 50 ile Gulf Oil Corporation

Bu bir İngiliz-Amerikan şirkettir.

5 — Bahrein Petroleum Company.
İmtiyaz sahası Bahreyn adalarıdır.

Bu şirketin hissedarları:

% 50 ile Standard Oil of California

% 50 ile Texas Oil Company

Görülüyor ki bu sırf bir Amerikan teşebbüsüdür.

Bu beş petrol şirketinin çalışmalarının neticesini şu suretle toplıyabiliriz:

Bu beş şirket 20 petrol sahası, 200 kuyu ve 1948de 56 milyon tona yakın petrol istihsalı ile yalnız Orta

Doğu'nun değil aynı zamanda vasıtalı veya vasıtasız bütün Ön Doğu'nun politik mukadderatına da tesir ediyorlar.

IV — İstihsal Maliyeti ve Petrol Fiyatı:

Avrupa'da olduğu gibi Dünya'nın bütün petrol istihsal sahalarında ve USA da petrol istihsalinin esas güçlüğü, yeni, verimli petrol yataklarının bulunup açılmasındadır.

Bu ilmî ve teknik görevin petrol endüstrisinin rantabilitesine ne kadar tesir ettiği, bizzat Amerika'da açılan 6 kuyuya mukabil vasatı olarak yalnız bir tanesinden petrol istihsalı mümkün olmasıyla anlaşılabilir. Bu şans Almanya'da, petrol yataklarının karışık durumu dolayısıyla, daha düşüktür. Yeni bir petrol sahası bulabilmek için vasatı 18 tecrübe sondajına ihtiyaç vardır. Böyle bir sondaj için 1/2 milyon DM'in sarfı lâzım geldiği düşünülürse, bir petrol yatağının verimliliği ile istihsal maliyet fiyatı miktarının birbiriyle doğrudan doğruya alâkası olduğu açıkça görülür.

Gerek Amerika'da ve gerek Almanya'da diğer aynı durumdaki petrol memleketlerinde petrol istihsal maliyetinin düşürülmesi için sarfedilen bütün gayretler, tabiatıyledir ki petrol yataklarının tabii durumlarıyla tahdid edilmiştir. Fakat Orta Doğu'da durum büsbütün başkadır. Her ne kadar Orta Doğu'da da, çok pahalıya mal olan istikşaf mahiyetindeki ilk ara-malar, jeofizik çalışmalar ve tecrübe sondajları zarurî ise de, (yatırılan kapitalin azameti, bize petrol şirketlerinin bu çalışmalar için ne kadar büyük masraflara girdiğini gösterir) fakat orada bir defa petrol bulunup da saha tesbit edildi mi, strüktürlerin uzunluğu ve vüsatı icabı, en uzak yerlerde açılan kuyulara da bile petrole rastlamak

mümkün olmuştur. Bu esaslı farka diğ er bir faktör daha ilâve edersek, Orta Doğu petrollarının başlı başına nasıl bir hususiyet arz ettiklerini açıkça görürüz :

Amerika'da açılan sondajların vasatî verimiyle Orta Doğu'daki sondajların vasatî verimini mukayese edersek şaşılacak bir gerçeklikle karşılaşırız. Şöyle ki :

USA 1948 senesinde istihsal ettiği 277 milyon ton petrolü ancak 400.000 kuyudan alabilmiştir. Burada vasatî günlük verim kuyu başına 1,8 tondur. Buna mukabil Orta Doğu'da 1948 de istihsal edilen 56 milyon t. petrol, yalnız 200 kuyudan çıkarılmıştır. Ve bazı müsait kuyular günde 400 ton kadar istihsal yapmışlardır. Bundan başka Orta Doğu petrol, yataklan nisbeten az bir derinliğe, ve yüksek yatak tazyiki altında oldukları için, kuvvetli akıma maliktirler.

Bu gibi fevkaladelikler, jeofizik ve jeolojik etütlere ve tecrübe sondajlarına, istihsal tesislerine yapılacak masrafların ve ton başına isabet eden işçi kuvvetinin azalmasını icabettireceğinden, neticede bu hal, tabiatıyla ki petrol istihsal maliyetine ve petrol fiyatlarına da tesir etmiş olacaktır.

Bu müsbet tesirler o kadar kuvvetlidir ki, Orta Doğu'da petrol istihsalının iklim, coğrafi durum gibi müşkül taraflarını da her cihetçe göze alırtabilecek mahiyettedir.

Orta Doğu petrolünün US Maritim Comission'unun varil başına (7 varil= 1 ton) aldığı navlun da gözönünde tutularak Cif Newyork 2,805 dolara arz edilebilmesinin sebebi işte budur.

Yüksek nakliye masraflarına, Süveys kanalı mururiyesine rağmen, Orta Doğu petrolü Amerika'nın doğu sahillerinde West-Texas petroluna (3,23

dolar) karşı muvaffakiyetle rekabet etmektedir.

Orta Doğu'nun Amerika petrol pazarlarında hissedilen bu rekabet kabiliyeti, boru hattı (pipeline) döşeme suretiyle nakil problemi halledildikten sonra asıl kendisini bütün kuvvetiyle gösterecektir.

V — Süveys Kanalı ve Pipeline :

Orta Doğu'da istihsal vaziyeti fevkalâde müsait olmasına mukabil, petrolün nakli işi yolsuzluktan dolayı büyük müşkülâta mâruz kalmaktadır. Petrolün nakli meselesi burada daima esas bir problem olarak kalacaktır. Mamafih, büyük petrol şirketleri bu güçlükleri, memleket dahilinde büyük kapasiteli, istihsal edilen ham petrolü tasfiye edecek rafineriler tesisi suretiyle azaltmayı düşünmüşlerdir.

Bu gibi rafineriler İran'da, Basra körfezi sahilinde Abadan'da, Kermanşah'da ve Khanakin'dedir. Abadan rafinerisi Dünyadaki eşlerinin en büyüğüdür. Ve 1947 de 20 milyon ton ham petrol işlemiştir. Bundan başka, Irak'da Kerkük, Suudî Arabistan'da Basra körfezi sahilinde Ras Tanura'da; Bahreyn adalarında ve nihayet - Orta Doğu petrol sahalarından oldukça uzakta - Lübnan'da Kerkük - Trablus pipeline'in son durağında ve Filistin'de, Kerkük-Hayfa pipeline'in bittiği yerdedir.

Her ne kadar bu rafinerilerin kapasitesi, tadil ve ilâve suretiyle daima yükseltiliyorsa da (meselâ, Hayfa rafinerisinin kapasitesi senevi 3 milyon tondan 9 milyona çıkarılmıştır), bu kadar muazzam miktarda istihsal edilen petrolün tasfiyesine kâfi gelmemektedir. Eskiden olduğu gibi istikbalde de transport meselesi had bir problem olarak kalacaktır. İptidaları Orta Doğu'nun bütün petrol ihracatı - Avrupa'ya

veya diğer deniz aşın memleketlere gönderildiği takdirde - Basra körfezinden deniz yoluyla ve Süveyş kanalı üzerinden olacaktı. Bu deniz yolu, bugün de en mühim rolü oynamaktadır. Kanal mururiyesi maliyet fiyatına oldukça bir ağırlık vermesine rağmen, Süveyş kanalı enternasyonal gemi seferleri için en mühim bir yol olarak kalmıştır. 1880-de kanaldan geçen gemi tonajı 3 milyon iken, 1912 de bu tonaj 15 milyon ve 1938 de 25 milyona çıkmış ve 1948 de ise 50 milyon hududunu bulmuştur. Kanal mururiyesi ton başına 1,12 dolar olmasına rağmen, 1948 esnesinde taşınan yüklerin % 75 ini ham petrol veya mineral yağları teşkil etmiştir. Bu münasebetle şunu da tebarüz ettirelim ki, 1938 de kanaldan geçen gemilerin % 73 ünü İngiliz gemileri teşkil ettiği halde, bu miktar 1948 de % 47 ye kadar düşmüş; buna mukabil, aynı zaman zarfında kanaldan geçen Amerikan gemileri % 2den-%21 e kadar çıkmıştır.

Bu rakamlar, Amerika'nın bütün ön Doğu sahası, üzerinde olan nüfusunun arttığını gösteren alâmetlerdir.

Petrol prodüksiyonunun beklenen yükselişi, Süveyş kanalının rantabilitesi bakımından, hiç bir tehlike teşkil etmeyecektir. 13 metre derinliği ve tabanda 45, satıhta 120 metre genişliği ile Süveyş kanalı bugüne kadar bütün ihtiyaçlara tekabül etmiştir. Daha çok gemi mürurunu karşılayabilmek için, Süveyş kanalı şirketi Kantar ile Ferdan arasında 12 km. uzunluğunda paralel bir kanal inşasını düşünmüş ve bunun için 18 milyon dolarlık bir tahsisat kabul etmiştir.

Bugüne kadar Süveyş kanalı, ancak tek hat olarak kullanıla gelmiştir. Her ne kadar karşılaşan gemilerin rahatçe geçebilmeleri için, bazı yerlerde bekleme noktaları mevcut ise de, bu

usul zaman kaybına sebebiyet vermektedir. Paralel kanalın inşasına sebep bu mecburiyet olsa gerektir. Buna rağmen, Süveyş kanalının uzun müddet Orta Doğu iktisadi kalkınmasının icaplarını teknik bakımından karşılayabileceği şüphelidir. Bu şartlar karşısında, Tanker yahut Pipeline davası, Orta Doğu ekonomik inkişafında tekrar aktüel bir mevki almağa başlamıştır.

İran petrol sahalarını Abadan Kermanşah ve Khânakin gibi rafinerilerine ve Suudi Arabistan petrol sahalarını, Ras Tanura ve Bahreyn adalarındaki tasfiye tesislerine bağlayan Pipeline şebekelerinden başka, 1934 den beri Irak Petroleum Company'nin Kerkük sahasından istihsal edilen petrolü Ak Denize nakleden iki boru şebekesi daha vardır. Bunlardan biri, Kerkük-Hayfa (1000 km.) diğeri ise Kerkük-Trablus (850 km.) boru hattıdır.

Bu hatlardan her birinin nakil kapasitesi, ancak senevi 2 milyon tondan (günde 15.000 ton) ibarettir, Bu kâfi gelmediği için, Iraq Petroleum Company, tâbi şirketleriyle beraber mevcut bu iki hattâ muvazi birer boru hattı daha döşemek tasavvurunda idi. Bunlardan her birinin nakil kapasitesi senevi 5 milyon t. kadar olacaktır. Bu suretle mecmuu kapasite 12-14 milyon tona çıkarılmış olacaktır. Arada bu muvazi hatlardan birinin, Kerkük-Trablus, inşası bitmiş ve 40 cm, kutrundaki borularıyla bu hat işletmeye verilmiştir. Bu hatta günde 13.000 t. petrol tulumba ile basılmaktadır.

Orta Doğu'nun petrol sahasına ait en mühim projesi, Basra körfezinden başlayarak Ak Denize kadar 1300 ve 1800 km. lik bir mesafeyi katedecek iki boru hattının döşenmesi tasavvuru idi.

Bunlardan biri, İran'da ve aynı zamanda Kuveyt'de istihsal edilen petrolü Ak Denize nakledecek olan «Orta Doğu boru hattı», Abadan'dan başlayacak ve Ak Deniz sahilinde, Trablus'un kuzeyinde Tarsus'da nihayet bulacaktır. Bu Pipeline'ni finansiye etmek için (Middle East Pipeline Co Ltd) ismiyle bir şirket kurulmuştur. Bunun hisselerinin % 60,9 u «Anglo - Iranian Oil Co.» nm ve % 24,7 si «Standard Oil of New Jersey» in ve diğer % 14,4 de «Socony Vaccum» un elindedir.

İnşasına 1950 de başlanması düşünülen (başlamıştır) boru hattının kutru 86-90 cm. olacaktır. Bu suretle bu hatla günde 75.000 t. ve senede 27 milyon t. petrol nakletmek mümkün olacaktır.

İkinci büyük boru hattı, Trans-Arabian Pipeline (TAPLine), Basra körfezinde Abqaiq'ten başlayacak ve 1700 km. lik bir mesafe katettikten sonra, Lübnan'da Sidon limanının 10 km. güneyinde Ak Denizde nihayet bulacaktır. Bu hat, Arabistan petrol sahalarında istihsal edilen petrolü Ak Denize nakledecektir.

Bu (TAPLine) i inşa eden AROMCO'dur. Burada bunu teşkil eden şirketlerden her biri kendi hisseleri nispetinde bir sermaye ile bu boru-hattının inşasını finanse edeceklerdir.

Bu suretle Standard Oil of New Jersey, Standard of California, Texas Oil Co.'dan her biri umumî masrafın % 30 unu ve Socony Vaccum ise % 10 nünü üzerlerine alacaklardır. 75 cm. kutrunda borulardan müteşekkil olan bu hattın günlük kapasitesi, 50.000 ton ve senelik nakil kabiliyeti de 18 milyon ton olarak hesabedilmiştir. Bu inşaatın hitamından sonra, Orta Doğu'nun buru şebekesi, senede 55 milyon ton petrolü, kara yolundan Ak Denize nakledilecek bir kabiliyette olacaktır. Bu boru hattının tesis masrafı, ne kadar büyük

olursa olsun — Orta Doğu Pipeline'i 231 milyon dolar, TEPLine ise 205 milyon dolar — bu hat inşa edildikten sonra, hakil masrafları, — Basra körfezi — Süveyş kanalı üzerinden nakle nispetle — daha ekonomik olacaktır.

Aşağıdaki tablo bu hususta bize bir fikir verir:

Bir Varil Arap Ham Petrolünün Cif Newyork Dolar Olarak Nakil Masrafı

Transport	Şimdi (Süveyş üzerinden)	Gelecekte (Bora ile)
İstihsal masrafı	0,20	0,20
Saudi Arabistan'a verilen istihsal hissesi	0,23	0,23
ARAMCO'nun kârı	0,87	0,87
Ras Tauura Newyork (US Maritim Comission) navluna	1,58	1,60
Süveyş kanalı müruriyesi	0,16	—
Yükleme ve boşaltma	0,08	0,08
Gümrük	0,105	0,105
Sidona kadar boru hattı masrafı	—	0,30
Navlun (Sidon-Newyork)	—	1,04
Mecmuu :	3,125	2,775

Her ne kadar bu navlun fiatları 1948 Temmuzundan evveline, yani «US Maritim Comission» nun tarifesi kaldırılmazdan evveline ait ise de, umumî nakil masrafının Pipeline inşasından sonra bir miktar da azalacağını sarih olarak görürüz.

Bu masrafın azalması nisbetinde, Orta Doğu petrollarının Dünya petrol pazarlarında rekabet kabiliyeti de artmış olacaktır.

VI — Orta Doğu Petrol Rezervleri ve Yatırılan Sermaye:

Yukarıda sözü geçen Pipeline'ler çapında tesisatın teknik projelerini tatbik edecek petrol şirketlerinin de, istihsalin azaldığı zamanlarda, bundan doğacak ekonomik krizler ve Arap memleketlerinde hiç eksik olmıyan po-

litik gerginliklere tahammül edebilecek kadar malî bakımdan kuvvetli olmaları lâzımdır. Bu açıdan bakılırsa, Orta Doğu'da petrol istihsal edecek ve bunları işleyecek şirketlerin sermaye vaziyetlerinin bu gibi büyük rizikoları karşılayabilecek bir durumda olmaları kenliğinden anlaşılır.

Burada kendini gösterecek teknik ve ekonomik görevler, böyle muazzam müesseseleri lüzumlu kılar.

Kral İbni Suud'un ve halefinin asrımızın sonuna kadar "Arabian-American Oil Company,, den, ihtiyatlı tahminlere göre, istihsal faizi olarak 5 milyar dolar alacaklarını, veyahut Amerikan petrol şirketlerinin, diğer hissedar şirketlerle beraber, Orta Doğu'da petrol sahaları, boru hattı ve rafineri tesisleri için önümüzdeki ilk 5 senelik plânlarına 1,75 Milyar dolar tahsis ettiklerini göz önünde bulundurursak, bu teşebbüsün azameti hakkında bir fikir edinmiş oluruz. Bu plânda yapılması düşünülen işler ve bunların büyüklüğü göz önünde tutulursa, bu teşebbüse "Orta Doğu'nun küçük Marshall plâni denilmesinin ne kadar isabetli olduğunu görürüz.

Yatırılan Sermayeler

Anglo-Iranien Oil Co. nın Rafinerilerini tadil ve genişletilmesi için	} 56,5 milyon dolar
Pipeline tesisatı için :	
Orta Doğu Pipeline'i için	231,0 milyon dolar
Trans-Arabian Pipeline'in için	205,0 milyon dolar
Petrol sahalarının işletilmesi için :	
Arabian-American Oil Co.	319,0 milyon dolar
Kuwait Oil Co.	150,0 milyon dolar
Bahreyn Petroleum Co.	10,0 milyon dolar
Irak Petroleum Co. - grubu	530,0 milyon dolar

Eğer bu şirketler Orta Doğu'da mevcut petrol rezervleri hakkındaki bilgilerini, esaslı jeolojik etütlere ve emin jeofizik metotlara ve elde edecek-

leri petrol miktarını da bir çok tecrübelerle dayanarak yaptıkları katî teknik ve ekonomik hesaplara istinat ettirmemiş olsalardı, bu kadar muazzam sermayeyi tabiatıyla ki oraya yatırmazlardı.

Mevcut Dünyâ petrol rezervleri hakkındaki tahminler, birbirinden farklı olmakla beraber, son hesaplara göre umumiyetle tesbit ve teyid edilen 11 milyar ton petrol rezervi aşağıdaki memleketlere isabet etmektedir:

Kuzey Amerika (Meksika dahil)	4,1 milyar ton = 37,0%
Orta ve Güney Amerika	1,5 " " = 14,2%
Sovyet - Rusya	1,0 " " = 11,0%
"Orta Doğu,,	4,1 " " = 37,0%

"Orta Doğu,, petrol rezervinin münferit memleketlere düşen kabili istihsal kısmı:

İran	1,176 milyon ton
Suudî Arabistan ve Bahreyn adaları	1,168 " "
Irak	920 " "
Kuveyt	673 " "
Qatar	160 " "

Bu tahminlerden alınan netice, Orta Doğu petrol rezervinin, hiç olmazsa Meksika dahil bütün USA rezervi kadar bir yekûn tuttuğu anlaşılacaktır.

Bu yeni keşfedilen bakır arazide, bir çok sürprizler karşısında kalınabilir. Yani daha bir çok petrol sahaları keşfolunabilir.

Amerikan petrol mütehassısları, Orta Doğu petrol istihsalinin önümüzdeki senelerde 70 milyon tona çıkacağını tahmin etmektedirler ki, bu yalnız bir tahmin değil ilmî etütler ve teknik ihzar ameliyelerine istinat ederek yapılmış bir hesaptır.

VII — Orta Doğu ve Batı Avrupa:

Dünya petrol ekonomisinin en önemli «Tendance» larından biri de Dünya petrol istihsalinin daimî bir surette yükselmesine mukabil Dünya petrol ihtiyacının artması suretinde bir gerçeklikle karakterize edilebilmesidir.

Yol nakliyatının motorize edilmesi uçak inşaatında bugünkü inkişaf, gemilerde kömür yerine mazot yakılması ve kömür lokomotifinden Diesel-lokomotifine geçilmesi, ziraatın makineleştirilmesi ve nihayet teshin yağının ev işlerinde ve endüstride gittikçe artan bir miktarda kullanılması bütün dünyada petrole karşı bir «talep» dalgası uyandırmıştır.

Bilhassa bu ihtiyaç Birleşik Amerika'da çok yüksektir. Ve 1948 de 280 milyon (Almanya'da 2 milyon) ton petrol istihlâk edilmiştir. Adam başına 2000 litre petrol düşer). Kendi istihlâkinin bu kadar artması karşısında USA petrol siyasetindeki esaslı değişikliği kolayca anlarız. Dünyanın en mühim petrol istihsal memleketi olan Birleşik Amerika Devletleri, günden güne artan kendi petrol ihtiyacını karşılayamayacak bir hale gelmiştir. Nerede ise bu ihracatçı devlet bir ithalâtçı memleket durumuna düşecektir.

Her ne kadar Batı Avrupa, - Asya ve Afrika'yı sükût ile geçebiliriz - kendi bugünkü teknik ve ekonomik gelişmesi icabı, Amerika kadar petrol istihlâk etmemekle beraber, Marshall plânı Batı Avrupa petrol istihlâkinin daimî bir surette artmasını geliştirmektedir. Batı Avrupa-Marshall plânı - devletlerinin 1948 senesinde petrol sarfiyatı 36 milyon tonu bulmuştur ki, bu istihlâkin, 1952 -1963 senesinde 59 milyon tona çıkacağı hesabedilmektedir. Batı Avrupa petrol ihtiyacının gelişimini ve bu ihtiyacı karşılamak için düşünül-

len - aşağıda göreceğimiz - Avrupa rafineri programından anlıyabiliriz.

Evvelce Avrupa kendi petrol ihtiyacını Kuzey, Orta ve Güney Amerika'dan ithal ettiği rafine edilmiş maddelerle karşıladı. Fakat bundan sonra ham petrolünü birinci derecede olarak Orta Doğu'dan almak mecburiyetinde kalacaktır. Pek az evveline kadar Batı Avrupa petrol ihtiyacının temini, batı yarım küresinin işi idi. Fakat, Antil Denizi etrafındaki memleketlerin petrol istihlâtatının büyük bir kısmına, Batı Dünyasının kendisi muhtaç olduğundan, Batı Avrupa'ya petrol yerecek memleket olarak Orta Doğu'dan başka bir yer kalmıyor demektir. Petrol ihracatının böylece bir elden diğerine geçmesinin yani bu «kayma» nm kuvvetli tesirini aşağıdaki tabloda açıkça görürüz.

Batı Avrupa ithalâtı

	1938	1948	1951
Batı yarım küresinden	76,7%	61,4%	17,9%
Orta Doğu'dan	23,3%	38,6%	82,1%

ithalâta bu iki taraflı «kayma», batı yerine Orta Doğu'dan petrol ithali, rafine edilmiş maddeler yerine ham petrol ithali, Batı Avrupa'da geniş ölçüde değişikliklere sebep olmuştur.

Gerek kapasiteli rafinerilerine rağmen, Orta Doğu'nun istihsal ettiği ham petrolün bir kısmını, tasfiye edebilecek durumda olması ve gerekse, ihracatını dolar mukabilinde yapması, Batı Avrupa'yı büyük rafineri tesisleri inşasına mecbur etmiştir. Bu sebepten Marshall plânı batı Avrupa rafineri kapasitesinin yükseltilmesini ilk plâna almıştır.

Batı Avrupa rafinerilerinin işlediği ham petrol 1939 da 13 milyon ton iken, bu miktar, bu plâna göre, 1953 senesinde 62 milyon tona çıkmış olacaktır. Bu 62 milyon tonun, Fransa ve İngiltere'den her biri 19 milyonunu;

İtalya -Triest dahil- 8; Beneleux devletleri 8 ve batı Almanya ise 4,7 milyonunu işliyeceklerdir. Bu suretle Orta Doğu petrol sahasının işletilmesi ve gelişimi yalnız Dünya politik ve ekonomik ağırlık merkezinin umumî olarak değişmesini intaç etmiyor, aynı zamanda bu «kayma», nın tesirinde, Almanya da dahil bütün Avrupa devletleri gerek ekonomik ve gerekse politik sahada yeni bir istikamet tayinine mecbur kalmış oluyorlar.

Batı Avrupa, petrol ithaline en çok ihtiyacı olan saha, ve «Orta Doğu en mühim ihracat memleketleri olarak ekonomik münasebetlerinde birbirlerini en mesut bir surette itmam edebilirler.

Batı Avrupa'nın, Orta Doğu'daki petrol istihsalini kontrolleri altında tutan şirketlerin mensup bulunduğu devletlerle daimi surette sıkı münasebette bulunması, her ne kadar ihtiyacı

olduğu petrolün ithalini emniyet altına alıyorsa da; bu ithalâta bağlı kalmanın tehlikeleri de olduğunu unutmamalıdır.

Orta Doğu'dan bu kadar büyük miktarda petrolün Süveyş kanalı ve Pipeline'le nakli bir teknik problem olarak kalacaktır. Buna bazı zayıf noktaları ve emniyetsizlik faktörlerini de ilâve edebiliriz. Bilhassa 7000 millik nakil yolu, Orta Doğu'da politik muvazenenin daima bozuk olması, ve Ak Denizdeki politik münasebetlerin gerginliği yüzünden hiç bir zaman tehlikenen arı olmayacaktır.

Onun içindir ki Batı Avrupa'nın göz önünde bulundurduğu prensip, kendi petrol istihallerini durmadan yükseltmek ve bu suretle petrol ithalâtında Orta doğuya tabi olmaktan p nisbette kurtulmaktır. (*)

(*) Batı Almanya bu yolda epey ilerlemiştir. Ve büyük kendi petrol İhtiyacının 1/3 'nü kendili istihsal etmektedir,